

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

|| Sayı/ Issue 20 (Mart/ March 2025), s. 106-113
|| Geliş Tarihi-Received: 08.03.2025
|| Kabul Tarihi-Accepted: 25.03.2025
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI:

Uzun Yol (Uzak Col) Romanında Yansıyan Tarih İzleri

Historical Traces Reflected in the Novel Uzun Yol (Uzak Col)

Kıyal KAMCHYBEKOVA ABDİRAİM*

Öz

Edebiyat eserini birçok yönden değerlendirmek mümkündür. Özellikle belli bir dönemin ruhunu yansıtan tarihî ve otobiyografik eserleri kültürel, tarihsel, yapısal ve dilbilimsel yönden araştırmak çok önemlidir. Bu tür eser yazarlarının önemli amaçlarının biri dönemin ruhunu, tarihsel gerçekliği yazıya dökmek ve yeni nesillere aktarmaktır. Gerçekten de başarılı bir edebî eser, bazen tarihin karanlık sayfalarındaki bazı olayları gözler önüne sermekte ve okuyucuya dönemin havasını solutmaktadır. Çağdaş Kırgız edebiyatının kurucu yazarlarından Mukay Elebayev de bir edebî eserin gerçek hayatı yansıtmayı gerektiğini, hayat hikâyelerinin de edebiyatta olduğu gibi işlenmesi gerektiğini savunan yazarlardandır. Çalışmada söz konusu olan yazarın “Uzun Yol” (Uzak Col) romanının tarihsel yönü incelenecektir. Kırgız edebiyatı sahasına ilk otobiyografik eser olan bu romanda I. Dünya savaşının cephe gerisi etkileri ve Ürkün olayları tasvir edilmiştir.

Çalışmanın temel amacı yazarın kurgusal anlatıları ile tarihsel gerçekleri nasıl harmanladığını, dönemin ruhunu nasıl yansıttığını değerlendirmektir. İncelemede tespit edilen önemli veriler, tarihî somut belgelerde karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Ayrıca bazı dilsel unsurlar tespit edilerek eserin yüzey yapısının altında yatan birçok anlam yapıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. İncelemenin diğer bir amacı da Ürkün dönemlerinin ‘kahrını çeken’, ‘içinde yoğrulmuş’ yazar M.Elebayev’in Uzun Yol romanında savaşın cephe gerisi yıkıcı etkilerini, dönemin iç yüzünü, siyasi atmosferini ustaca işlediğini ortaya koymak ve Türk dünyası okurlarına, araştırmacılarına sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Kırgız edebiyatı, Mukay Elebayev, Uzun Yol, tarihî roman.

Abstract

A literary work can be evaluated from many perspectives. It is particularly crucial to analyze historical and autobiographical works that reflect the spirit of a specific period from cultural, historical, structural, and linguistic perspectives. The main aim of the authors of such works is to write the spirit of the era and historical reality and convey them to future generations. Indeed, a successful literary work sometimes reveals some events in the dark pages of history and allows the reader to experience the atmosphere of the era. Mukay Elebayev, one of the founding authors of contemporary Kyrgyz literature, is also one of the writers who argue that a literary work should reflect real life and that life stories should be processed as in literature. In this study, the historical aspect of the author's novel “Uzun Yol” (Uzak Col) will be examined. This novel, the first autobiographical novel in Kyrgyz literature, depicts the rear-front effects of World War I and the events of Urkun.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dicle Üniv. Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri Bölümü, e-posta: kiyal.kamchybekova@dicle.edu.tr.

The main aim of the study is to evaluate how the author blends fictional narratives with historical realities and reflects the spirit of the era. The significant data identified in the study have been analyzed by comparing them with historical concrete documents. Additionally, certain linguistic elements have been identified, and an attempt has been made to reveal the various underlying meaning structures beneath the surface structure of the work. Another aim of the study is to reveal how the author M. Elebayev, who personally experienced the destructive effects of the difficult Urkun period, skillfully reflects the devastating impact of the war on the homeland front, the inner realities of the era, and the political atmosphere in his novel *Uzun Yol*. Ultimately, it is to present the work to the readers and researchers of the Turkish world and to contribute to the literature.

Keywords: Kyrgyz literature, Mukay Elebayev, Elebayev, Urkun, historical novel.

Giriş

Edebiyat tarihinde tarihe ışık tutan birçok eserler vardır. Kırgız edebiyatındaki bu tür eserlerden biri de Mukay Elebayev'in *Uzun Yol (Uzak Yol)* romanıdır. Kırgız edebiyatı tarihinde ilk otobiyografik eser olan bu roman, I. Dünya savaşının cephe gerisi etkilerini, kıtlık, sosyal adaletsizlik gibi toplumsal travmaları gözler önüne sermektedir. Kırgız Edebiyatında şair, yazar, edebî tenkitçi, mütercim gibi çok yönlü sanatçı olarak bilinen Elebayev'in bu eseri özellikle Orta Asya'daki Ürkün olayları hakkında belge niteliği taşıyan bir eserdir. Kırgızistan tarihinde Ürkün terimi, Çarlık Rusya'nın baskıcı politikalarına karşı patlak veren büyük bir isyanı, bu isyan sonucunda yaşanan kitlesel göçü ve göç sırasında meydana gelen büyük bir trajedi olaylarını ifade etmektedir. 1916 yılında Orta Asya'da gerçekleşen kanlı Ürkün, özellikle Kazak, Kırgız halkları arasında büyük bir travma yaratan en acı dönemlerinden biridir. Bu tarihî dönemin ana hatlarını kısaca bu şekilde özetlemek mümkündür:

Çarlık Rusya'nın baskıcı politikaları, Rus asıllı halkların Orta Asya'ya yerleştirilmesi ve yerli halkın topraklarının elinden alınması, yerli halkın değerlerine yönelik baskılar, savaşla birlikte artan vergi yükü, kıtlık, ekonomik zorluklar Orta Asya halklarını oldukça yıpratmıştır. Çarlık Rusya ile yapılan anlaşmaya göre Kırgızlar 50 yıl boyunca Rus ordusuna hizmet etmeyecek ve askere alınmayacaklardı. Kırgız topraklarına göç eden Rus asıllılar yerli halkın çiftçilik ve hayvancılık faaliyetlerine engel olmayacak alanlara yerleşeceklerdi. Ancak bu anlaşmalar sadece kâğıt yüzünde kalmış, göç edenler çok iyi alanlara yerleşmişler, üstelik Kırgızların topraklarını almaya, tazyik etmeye başlamışlardır. Ayrıca 1916 yılında Çarlık Rusya yönetimi cephede çalıştırmak üzere, Orta Asya halklarından 19-43 yaş arası erkekleri askere alma emrini çıkartmıştır (Kazıbaev, 1996, s. 5). Bu askere alma kararı bardağı taşıran son damla olmuştur. Bu adaletsiz yönetime karşı Kırgız halkı diğer Türkistan halkları ile birlikte çeşitli bölgelerinde eş zamanlı olarak isyanlar başlatmış ve bu isyanlar zamanla Çarlık yönetimine karşı silahlı mücadeleye dönüşmüştür. Ancak isyan kanlı bir şekilde büyük bir şiddetle bastırılmıştır. Yüz binlerce insan katledilmiş ve ölümden kurtulanlar dağlara ve Çin sınırına kaçmışlardır. Yolda çetin tabiat şartları bir yana, peşinden gelen ağır silahlı Rus askerleri ve önünü kesip ateş ederek karşılayan Çin sınır muhafızlarıyla mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Bütün zorbalıklara rağmen, sınırı geçmeyi başaran mülteci Kırgızlar, Çin idaresinin sömürge kaynağı olmuştur. Çin'de de zorbalıklarla mücadele eden mülteciler geri dönüş sırasında da çeşitli eziyet ve sıkıntılarla karşılaşmışlardır.

Ancak Ürkün konusu, 1991 yılındaki bağımsızlık dönemine kadar milli tarihimizin pek çok önemli olayları ile beraber açıklanmayan ve incelenmesi yasak konulardan biri olmuştur. Bu nedenle 1916 yıllardaki Kırgız halkının trajedisinin sahnelendiği dönemi işleyen eserlerin incelenmesi ancak bağımsızlık sonrası ele alınmaya başlamıştır. Bu dönemin ruhunu yansıtan eserleri tarihsel, yapısal ve dilbilimsel yönlerini araştırmak önemlidir. Gerçekten de edebiyat, tarihin karanlık sayfalarındaki bazı sorunları, olayları,

göz önüne sermektedir. Özellikle tarihî ve otobiyografik eser yazarlarının en önemli amacı dönemin ruhunu, tarihsel gerçekliği yazıya dökmek ve yeni nesillere aktarmaktır. Mukay Elebayev'in de şiir satırlarına göz attığımız zaman, tarih sayfalarına ışık tutan gerçekleri yazma arzusunu görebiliriz:

Kitaptan öğrenmedim,
Gerçek hayat içinde yoğrulduum.
Gözle gördüm, tanık oldum, yaşadım,
Çektim hayatın tüm kahrını.
O nedenle bilirim,
Neler olup, neler bitiğini (Mukay, 1957, s. 106).

Başka şiirlerinde de “Bağırayım avaz avaz, Çıksın içimdeki, birikmiş acılı ses” (Mukay, 1974, s. 87); ‘yazarsam gördüklerimi, olur yüzlerce roman’ gibi satırları vardır. İlk olarak şiirleriyle adını duyuran yazar Mukay Elebayev bir edebî eserin gerçek hayatı yansıması gerektiğini, hayat hikâyelerinin de edebiyatta olduğu gibi işlenmesi gerektiğini savunan yazarlardandır. Çok yönlü bir edebî kişiliğe sahip olan Mukay Elebayev nihayet 1936 yılında kendini ölümsüzleştiren eserlerinden biri olan Uzun Yol romanını tamamlayıp yayınlamıştır.

‘Kelimelerin büyüğü gücüne inanmak’, ‘her sözcüğün tadını hissedebilmek’ gerektiğini vurgulayan Elebayev’in bu otobiyografik eserini tarihsellik ve yapısalcılık yöntemleri ile harmanlayarak ele almak oldukça ilgi çekicidir. Bu çalışmada yazarın bir göstergeler bütünü olan dil ve dil dizgeleri ile tarihsel gerçekleri nasıl harmanladığı incelenmiştir. Romanda tespit edilen önemli dilsel unsurlar, eserin yüzey yapısının altında yatan birçok anlam yapılarını ortaya koymakta ve tarihsel yönlerini daha da iyi anlaşılır hale getirmektedir. Bu veriler bazı tarihsel kaynaklarla karşılaştırılarak analiz edilmiştir. Çalışmada kaynak eser olarak M. Elebayev’in 1984 yılında yayınlanan *Uzun Yol (Uzak Col)* eseri tercih edilmiştir. Örnekler de orijinal dilden tercüme edilerek verilmiştir. İncelemenin diğer bir amacı da bu tarihî süreçleri doğrudan yaşayan, kendi deyimiyle, ‘kahrını çeken’, içinde yoğrulan’ yazar M. Elebayev, Uzun Yol romanında Kırgız halkının tarihindeki büyük trajedi döneminin iç yüzünü, siyasi atmosferini ustaca işlediğini ortaya koymak ve Türk dünyası okurlarına, araştırmacılarına sunmaktır.

1. Uzun Yol Romanı

Çağdaş Kırgız edebiyatının en önemli ve kurucu şahsiyetlerinden biri olan M. Elebayev (1906-1944), kısa ömründe Kırgız edebiyat tarihinde yazar, şair, edebî tenkitçi, mütercim ve halk edebiyatı derleyicisi olarak adını yazdırmıştır. Uzun Yol romanı da Kırgız edebiyatı tarihinde edebî nesir alanında yazılan ilk otobiyografik eserdir. Yazar bu eseri Ocak 1934 tarihinde yazmaya başlamış, 1936 yılında tamamlayarak yayınlamıştır (Sooronov, 1990, s. 92). Uzun Yol eseri, yazarın kendi çocukluk dönemini ele alan ve derin iç gözlemleri ile yoğrulan bir romandır. Elebayev “Emi Keldi Kayratım” (Şimdi geldi ilhamım) adlı şiir satırlarında şöyle yazmıştır:

Kalın turmuş bazarına	Çetin hayat sahnesine
Kaynap bışıp	Büyük mücadele ile
Beşikten aralaştım.	Küçük yaştan karıştım.
Şondon tınbay	O günden hiç durmadan
Çeksiz uzak col bastım	Epeyce uzun yol aldım. (Mukay, 1957, s. 107).

Bu uzun yol, yazarın kendisinin hayat yolu ve hikâyesidir. Ancak bu yol sadece yazarın değil, bütün Kırgız ve Orta Asya halklarının göz yaşlarla, kanla, terle yoğrulmuş bir yoludur. Gerçekten de “Uzun Yol” romanı, yazarının başından geçen olaylardan yola çıkarak yazılan, ancak tüm Kırgız halkının kanlı Ürkün yıllarındaki sosyal hayatını yansıtan bir tarihi doküman niteliği taşıyan önemli bir eserdir. B. Malikov’un belirttiği gibi, “Özgeçmişine dayalı zengin malzemeleri kullanarak, geçmiş tarihin gerçek tablosunu işleme konusunda M. Elebayev diğer yazarların daha yakalayamadığı bir ustalığa ve sanatkarlığa ulaşmış ve büyük başarı elde etmiştir.” (Malikov, 1959, s. 35).

Uzun Yol romanında olay örgüsü bir ailenin sıradan bir günlük hayat hikâyesiyle başlar ve bütün olaylar zinciri de bu ailenin etrafında gelişir. Bu aile yazarın kendi ailesidir ve eserin anlatıcısı olan küçük çocuk da kendisidir. Ancak basit bir aile hayatı gibi görünen olayları tasvir ederken, yazar bütün Kırgız toplumunun hayatını büyük bir ustalıkla bütünleştirerek işlemiştir. Bir aile ile tüm toplum arasında organik bir denge sağlamıştır. Farklı bir deyişle Mukay Elebayev, o dönemin iç yüzünü, yani tarihi tasvir ederken, günlük bir hayatı anlatır gibi, sade ve küçük detaylarla gerçek bir yaklaşımla ele almıştır ve tüm Kırgız halkının düşünce ve fikirlerini, sıkıntı ve kaygılarını, yaşantı ve hayat hikâyelerini dile getirmiştir. Yazar eserini tarihe çok dayanarak yazdığını bu ifadeleriyle belirtmiştir: “Akılda kalanlar (Uzun Yol’un ilk adı), adını verdiği Uzun yol romanı hakkında Elebayev, bir yazısında şöyle demiştir: “Akılda kalanlar eserimde ben kendi gözlerimle gördüğüm hayatı, sadece başımdan geçen gerçekleri yazdım. Kafadan (cebimden) bir sözcük eklemedim” (Elebayev, 1990, s. 54). Gerçekten de yazar eserlerinde realizme önem vermiş ve sade bir üslupla dönemin siyasi ve sosyal yapısını, Kırgız halkını her gün daha da trajedi duruma sürükleyen tarihi süreçleri titizlikle ele almıştır. Romanın olay örgüsü kanlı ürkün olaylarından sonra, 14 kişilik koca bir aileden sadece iki kişinin memleketeye dönüşüyle tamamlanır.

2. Uzun Yol Romanında Yansıyan Tarih İzleri

Uzun Yol romanı her sayfasında ayrı ayrı tarih izlerini yansıtan bir eserdir. Roman iyice fakirleşmiş bir ailenin durumunu tasvir etmekle anlatılmaya başlar ve bu noktadan hareketle olaylar zinciri başlar. Yazar tüm halkı saran kıtlığın nedenlerini şu şekilde açıklamıştır: “Geçen sene ekin olmadı. Öte yandan bizim halkın çoğu yeteri kadar ekin ekip biçmiyor. En iyisi *iki teşe*¹ kadar yer işletirdi. Halkımız bu sene kıtlıkta. ...Bu nedenle tek tük çuvalını alıp, Rus mahallelerine doğru gidiyorlar” (Elebayev, 1984, s. 6). Kelimeleri titizlikle kullanan yazarın bu tasvirindeki “iki teşe yer” ve “Rus mahalleleri” gibi dil unsurlarında görüldüğünden daha derin bir tarihi izler taşır: Çarlık Rusya hâkimiyetini kurduktan sonra, Kırgızistan’ı diğer koloni ülkeler gibi ham madde kaynağına dönüştürdüler. Diğer yandan toprakları işgal etme ve ülkesindeki yoksul köylü ve çiftçilerin ayaklanmasından kurtulmak için, birçok Rus kökenli boyları getirip, bu topraklara yerleştirmişler. Kırgız halkının varlıklarını, mallarını yağmalayıp verimli topraklara, sulak yerlere el koymuşlardır. Yerli halk dağlık yerlere itilerek, fakirlik batağına sürüklenmiştir. Tüm bunlar yetmemiş gibi, dağlık yerleri de devlet hazinesine geçirerek, halktan kullandıkları meralar ve aldıkları odunlar için vergi almaya başlamışlar. Talep edilen vergiler de gün geçtikçe artırılmıştır. Neticede Çarlık Rusya yönetimi Kırgızların topraklarına el koyarak, halkı yoksulluğa sürüklemişlerdir.

Vasilev’in her bir aileye ne kadar hektar ekin alanı denk geldiğini gösteren arşiv kaynaklarına baktığımızda, şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır:

¹ 1.09 hektar değerinde ölçü birimi.

Tablo 1 (Abdırahmanov, 1996, s. 378):

Pişpek'te (şimdiki Bişkek)		Prjeval'ski'de (Balıkçı)	
Ruslarda	Kırgızlarda	Ruslarda	Kırgızlarda
8,46	3,38	7,67	1,66

Bu belgede de Issık-Göl bölgesinde Kırgızlar tarafından kullanılan yer ortalama 1.66 olarak görülmüştür. Bu tür tarihin acı gerçekler romanın ileri sayfalarında daha da derin işlenmiştir. “İki lira için” “elin kapısında” ırgat gibi çalışan yetim çocuğun beyanından bir kaç satır alalım: “Gök yüzü bulutsuz, berrak. Bugün güneş çok güzel çıkmış. Otuza yakın ineği sürerek, Tüp suyunun kenarından, aşağıya doğru gittim. Yalnızım” (Elebayev, 1984, s. 14). Bu ifadedeki “otuza yakın inek” Tüp'te yaşayan Vasiliy isimli bir Rus'a ait olduğu romanda beyan edilmiştir.

“Otuza yakın ineğin” sözcüklerdeki iletiler hangi tarihsel olguları ortaya koymaktadır? Bu dönemle ilgili yazılan bazı arşiv belgelerine göre göçle gelip, bu topraklara yerleşen Rusların güttüğü hayvanların sayısının, yerli Kırgızların hayvanlarından daha çok olduğu tarihî kaynaklarda bilinmektedir. Örneğin: bu dönemlerdeki hayvan sayılarıyla ilgili Vasilev'in aşağıdaki arşiv belgesi bu bilgileri doğrular niteliktedir:

Tablo 2: (Abdrahmanov, 1996, s.380)

Hayvan türleri	Bişkek vilayetinde		Prjevalsk vilayetinde (Isık Göl)	
	Ruslarda	Kırgızlarda	Ruslarda	Kırgızlarda
Yılkı ve at	20.1	12.2	21.9	14.5
Büyük baş	40.3	8.2	29.5	7.0
Koyun ve keçi	30.9	71.5	43.1	7.7
Domuz	8.7	-	5.5	-
Deve	-	1.1	-	0.7

Bu örnekler Elebayev'in eserlerinde tarihsel gerçekleri ustaca harmanladığını gözler önüne sermektedir. Örnekler M. Elebayev'in edebî gerçeklik ile tarihsel belgelerin arasında pek fazla farkın olmadığını göstermektedir. Eserdeki “Otuza yakın inek” ile, arşivdeki 29.5 sayı arasında fark yoktur. Görüldüğü gibi, yazar eserindeki beyanları ile tarihî belgeleri uygun şekilde karşılaştırmıştır. Diğer yandan sıradan bir Kırgız ailesine ait büyük baş hayvan bilgileri şu şekilde verilir: “Dışarıya çıkınca bütün görebileceklerin evin etrafını saran boz bir duvar, evin köşesinde yalnız atın ahır ve onun yanında saman kalıntısı var, diğer tarafta da Bekkul kardeşimle yaptığımız dokuztaş oyunu için açtığımız çukurlar” (Elebayev, 1984, s. 7). “Yalnız atın ahır” gibi dil unsurları da, fakirleşen halkı anlatmaktadır.

Uzun Yol eserinin sonraki bölümlerinde beyan edilen tarihi süreç böyle devam etmekte: Rus hükümetinin siyaseti, askerlerinin tüyler ürperten davranışları, “kanlı yıllardaki” Kırgız halkının çektiği eziyetler, ayaklanma öncesi halkın sosyal durumu, her geçen gün daha da karmaşık bir hal alan siyasi durumlar ilmek anlatılmaktadır. Halkın ayaklanması ve bağımsızlık mücadelesi için son bardağı taşıran olaylar da adım adım ustalıkla tasvir edilmiştir. Dönemin en önemli tarihî olaylarından biri de askere alma konusudur. Geçmiş yaşam tecrübesinden süzülen aşağıdaki örnekler bu tarihi olaylara işaret eder: “Bundan birkaç gün önce, her bir bucaktan dört asker alınsın. Her bir askere de 400

som para verilsin" diyen emir vilayetten bucağa gelmişti. Çok geçmeden "Bildiğimiz **Urmambet askere gidecekmış**" haberini duyduk." (Elebayev, 1984, s. 25)

Gerçekten bu satırlar tarihî olayları tüm ayrıntılarıyla gözler önüne sermektedir. Çünkü tarihî gerçekler de bu durumu ispatlamaktadır. Rus imparatorunun 25 Haziran 1916 tarihindeki emrine göre, Kırgız erkeklerinin cephe gerisi işler için, askerî hizmetlere alınacakları ilân edilmişti (Kazıbayev, 1996, s. 30).

Uzun Yol'da işlenen diğer tarihî konuların devamında, zorla askere alma emrine Kırgız halkının tepkileri ve ayaklanmaları, cezalandırıcı askerlerin katliamları, halkın Çine doğu ürkerek kaçışı ve bu yoldaki çetin tabiat şartları ve halkın çeşitli askerlerle karşı karşıya gelmeleri ve ateş yağmuruna tutulmaları, Çin'deki hayat mücadeleleri şeklinde sıralamak mümkündür.

Gerçek olayları bünyesine sığdıran bu eserde, peşine düşen Rus askerlerinin ve onları karşılayan Çin askerlerinin ateşi altında kalan, ölümle yüzleşen çaresiz halkın kaderi de özenle aktarılmıştır: "Uçsuz bucaksız ovayı kaplayan kalabalık göç Çin sınırından geçemeyip, ileri geri dalgalanıp duruyor..."

Tam bu sırada arka taraftan iki kere peş peşe topla ateş edildi. Uzun süredir zorla bekletilen halk, bu ateş sesini duyduktan sonra, ileriye doğru ansızın hızla yürüyüverdi. Sınırdaki Çin sınır muhafızları önden ateş açtılar, bağırsı çağrış içinde telaşla ilerleyen halk geri püskürtüldü. Halk, etrafını büyük yangın sarmış gibi iki düşmanın ateşi arasında kaldı. Kalabalık bir geri bir ilerlemeye çalıştılar, fakat askerler durmadan ateş yağdırdılar. Şiddetli ateşten kaçan halk, bir ileri, bir geri sürüklendi. Böylece halk kâh ileriye doğru yürüyüp, kâh geriye çekilip, ölümle yüz yüze gelip, kıyamet koptu..." (Elebayev, 1984, s. 70).

Eserin daha sonraki bölümlerinde ateş çemberi içinde kalan göçün çaresizce Muzart nehrine girmesi, sağ kurtulanların da Çin sınırına geçmeleri, fakat orada da huzur bulamadıkları, uğradıkları insanlık dışı muameleler ele alınmıştır. Çin'deki halkın çektiği zorbalıkların bir parçası şöyle beyan edilir: "Dört bir yandan ateş açıp, halkı korkutarak, **sürü sürü malları** sürüsüyle, yüklü **hayvanları** yükleri ile beraber götürüyorlardı. Daha sonra mal ve mülke gözü doyanlar, göçü gezerek **güzel kızları, gelinleri** kaçırmaya başladılar" (Elebayev, 1984, s. 71). Bu örnekte de tarihî belgelerdeki gerçekler anlatılmıştır. Konuyu, B. Soltonov'un bu yazıları daha da pekiştirmektedir: "Sudan geçen Kırgızları Kalmuklar karşılayarak, göçün önünü kesip, kadın-kız, mal-mülkü yağmaladılar." (Soltonov, 1993, s. 171).

M. Elebayev büyük gayretle bunlar gibi tarihî olayları eseri ile bütünleştirmiştir. Eserin son bölümlerindeki 14 bireyden oluşan büyük aileden sadece iki kişinin geriye dönmesi konusundaki bilgiler de tarihî bir gerçektir: "Bir zamanlar büyük bir (altı kanat) evi dolduran **14 kişilik** büyük bir aileydik. Onlar bugün nerelerde?... bugün **sadece Bekkul ikimiz** geri dönüyoruz. Zavallı Kırgız neler görmedi, cesetleri toprağa verilmeden it ve kuşlara yem oldu. O fani dünya!"

Usta yazar bu tür Ürkün trajedisinin olaylarını romanın tüm bölümlerinde açık bir şekilde tasvir etmektedir. Uzun Yol romanı dönemin iç yüzünü anlatan sağlam kaynak niteliğindeki bir eserdir. Sonuç olarak, Mukay Elebayev kalbine dağlanmış bu tarihi dönemi ve bu dönemin iç yüzünü, tarihin karanlık sayfalarına terk etmeden, edebî eserlerinde aksettirmeyi ve gelecek nesillere aktarmayı başarmıştır. Usta yazarın özellikle Uzun Yol romanı Kırgız halkının kanlı yıllardaki hayat gerçeklerini yansıtan edebî bir anıt ve tarihî eserdir.

Sonuç

Mukay Elebayev'in geçmiş tecrübesinden yola çıkarak yazdığı Uzun Yol romanı Kırgız edebiyatının ilk otobiyografik eseridir. Bu roman Kırgız halkının hafızasında derin izler bırakan kanlı Ürkün döneminin önemli tarihsel olaylarını edebî dille harmanlayan eser olma özeliğini de taşımaktadır. Kırgız halkının değil, tüm Orta Asya kalkının I. Dünya Savaşı dönemindeki yaşadığı sıkıntıları, savaşın ve zorunlu göçün yarattığı yıkımları, sosyal adaletsizlikleri ve halkın çektiği acıları gerçekçi bir şekilde işlemiştir. Çalışmada tespit edilen önemli noktaları şu şekilde özetlemek mümkündür: Yazar:

1. Romandaki şahıslar ve olaylar tarihî gerçeklere dayanmaktadır. Hatta yazar isimleri değiştirmeden, olduğu gibi yazdığını belirtmektedir. Anlatıcı karakter da yazarın kendisidir.

2. Olay örgüsünü sade ve yalın bir dille anlatan yazar kişisel gözlem ve deneyimlerini tarihsel gerçeklerle ustaca harmanlamayı başarmıştır. İlk bakışta sıradan bir sosyal hayatı anlatan sade bir eserdir, ancak yazarın edebî kişiliğini ve notlarını göz önünde bulundurarak derinlemesine okuduğumuz zaman eser, farklı bir boyuta bürünmektedir. Eserin her bir sayfası tarihî anıtın birer taşları gibidir.

3. Sözcükleri de yazarın kullandığı dilsel öğelerle tarihî anlatmakla birlikte önemli mesajları da iletmektedir. Bazen basit bir dilsel öge metnin yüzey yapısının altında derin ve evrensel yapıları bize iletilmektedir. "İki teşe yer", "yalnız atın ahır", "otuz inek", "dört asker" gibi vs. sözcükler sıradan ifadeler değildir, birer sembolik kodlardır. Örneğin: "iki teşe yer" toprağı, vatani, "dört asker" ise milleti, ulusu temsil etmektedir. Yazar bu tür dil ve dilsel öğeleri başarılı bir şekilde kullanmıştır. Bu iki sözcük bile ayrı bir çalışma konusu olabilecek düzeydedir.

4. Eserin Uzun Yol ismi de sembolik bir anlam taşımaktadır. Uzun yol sadece Kırgız halkının yaşadığı zorlu bir süreç değildir, geleceğe yönelik umutlu bir yolculuğı da simgelemektedir.

5. Yazar Kırgız halkının hafızasına derin izler bırakan tarihî olayları gelecek nesillere aktarmayı başarmış ve tarih bilincini ve millî şuuru pekiştirmeye katkıda bulunmuştur.

6. Yazarın tarihî gerçeklere sadık kalarak yazdığı bu eser, sadece bir ailenin veya Kırgız halkının değil, bütün Türkistan halklarının yaşadığı zorlu tarihi süreçle ilgili önemli veriler sunmaktadır.

7. Romandaki olaylar zinciri bir yandan savaşın toplum üzerindeki yıkıcı etkilerini gözler önüne sermektedir. Eserde toplumun yaşadığı zorluklar, sosyal adaletsizlikler, maruz kaldığı zulümler, zorlu göç koşulları, sömürgecilik, kıtlık, açlık, acı kayıplar gibi cephe gerisindeki yıkımlar etkili bir şekilde aktarılmaktadır. Romanın sonunda "14 kişilik" büyük bir aileden, sadece "iki kişinin" hayatta kalması, insanlık için en acı ve ibret tablosudur. Elebayev 'savaşa hayır' sesini edebiyat aracılığıyla dile getirmiş, kalemiyle resmetmiştir.

Kısaca, *Uzun Yol* romanı tarihin iç gözlemlerle yoğrulmuş halidir ve yalnızca Kırgız edebiyatının değil Türk dünyasının önemli bir edebî miraslarından biridir. Bu eserin farklı disiplinler açısından da derinlemesine incelenmesi, tartışmalara açılması hem Kırgız edebiyatı hem Türk dünyası edebiyatı için büyük bir kazanım olacaktır.

Kaynakça

- Abdrahmanov, C. (1996). Kırgızdardın 1916-cılındagı kötörülüü cönündö. *1916-cılkı Kırgızstandagı Kötörülüş*. Bişkek: Kırgızstan Yay.
- Artıkbaev, K. (1982). *Kırgız Sovet adabiatının Tarihi*. Frunze,
- Artıkbaev, K. (1970). Mukaydın çıgarmaçılığı cönündö. *Ala Too*, 3, 38-45.
- Elebayev, M. (1957). *Tandalgan ırlar*. Frunze
- Elebayev, M. (1990). *Caarıyalanbagan çıgarmalar*. Frunze
- Elebayev, M. (1984). *Uzak col*. Frunze
- Kazıbaev, P. (1996). *1916-cılkı Kırgızstandagı Kötörülüş*. Bişkek: Kırgızstan Yay.
- Malenov, B. M. (1959). *Elebayev'din çıgarmaçılığı*. Frunze
- Malikov, B. (1959). *M.Elebayevdin çıgarmaçılığı*. Frunze
- Soltonov, B. (1993). "1916-cıldagı Kırgız Kötörülüşü". *Ürkün 1916*. Bişkek. s.151-190
- Sooronov, O. (1990). Mukay Elebayev. *Kırgız Sovet adabiyatının tarihi, Cilt II*. A. Sadıkov (Ed.). Bişkek: Frunze İlim Basması.